

به نام خدا

معلمان ، مسؤلیت پذیری و انگیزش

مؤلف :

فاطمه قربان زاده

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۴)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

شماره کتابشناسی ملی: ایران ۱۰۲۲۴۳۷۹
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۱۱۷-۳۶۴-۸-۱
سرشناسه: قربانزاده، فاطمه، ۱۳۵۱-
عنوان و نام پدیدآور: معلمان، مسؤلیت‌پذیری و انگیزش [منابع الکترونیکی: کتاب] / مولف فاطمه قربانزاده.
مشخصات نشر: مشهد: ارسطو، ۱۴۰۴.
مشخصات ظاهری: امنیع برخط (۱۱۰ص).
وضعیت فهرست‌نویسی: فیفا
یادداشت: کتابنامه: ص. [۹۳] - ۱۰۹.
نوع منبع الکترونیکی: فایل متنی (PDF).
یادداشت: دسترسی از طریق وب.
موضوع: آموزش و پرورش -- مسؤلیت‌پذیری -- ایران -- نمونه‌پژوهی
موضوع: Educational accountability -- Iran -- Case studies
موضوع: انگیزش در آموزش و پرورش -- ایران -- نمونه‌پژوهی
موضوع: Motivation in education -- Iran -- Case studies
موضوع: اهمالکاری -- ایران -- جنبه‌های روان‌شناسی -- نمونه‌پژوهی
موضوع: Procrastination -- Psychological aspects -- Iran -- Case studies
موضوع: معلمان مدرسه‌های متوسطه -- ایران -- نمونه‌پژوهی
موضوع: High school teachers -- Iran -- Case studies
موضوع: شاگردان دبیرستان -- ایران -- روان‌شناسی -- نمونه‌پژوهی
موضوع: High school students -- Iran -- Psychology -- Case studies
رده بندی کنگره: ۲۲/LB۲۸۰۶
رده بندی دیویی: ۱۵۸۰۹۵۵/۳۷۹
دسترسی و محل الکترونیکی: آدرس الکترونیکی منبع

نام کتاب: معلمان، مسؤلیت‌پذیری و انگیزش
مولف: فاطمه قربانزاده
ناشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه‌آرایی، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۴
چاپ: زیرجد
قیمت: ۱۱۰۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب‌رسان:
<https://:chaponashr.ir/ketabresan>
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۱۱۷-۳۶۴-۸-۱
تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست

پیشگفتار ۵

فصل اول : کلیات اثر ۷

فصل دوم : چارچوب نظری ۱۵

منابع ۹۳

پیشگفتار

هدف پژوهش حاضر، رابطه اهمال کاری و مسئولیت پذیری معلمان با انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان مدارس متوسطه ناحیه یک آموزش و پرورش شهرستان قم بود. جامعه‌ی آماری پژوهش شامل ۲۰۱۸ نفر معلمان و ۱۷۴۱۹ دانش‌آموزان (دختر و پسر) در سال تحصیلی ۹۷ - ۹۶ بودند که تعداد ۳۲۲ نفر از معلمان و ۳۷۵ نفر از دانش‌آموزان باروش تصادفی طبقه‌ای به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای گردآوری اطلاعات از سه پرسشنامه استاندارد تاکمن، پرسشنامه استاندارد مسئولیت پذیری گاف و پرسشنامه استاندارد انگیزش تحصیلی هارتر با پایایی ۰/۸۱، ۰/۷۵، ۰/۸۴ بر اساس آلفای کرونباخ استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها براساس روش توصیفی و استنباطی در حد آزمون‌های کولموگروف اسمیرنوف، همبستگی پیرسون و رگرسیون چندمتغییره در قالب نرم‌افزار spss نشان داد بین مسئولیت پذیری و اهمال کاری معلمان با انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان مدارس متوسطه ناحیه یک آموزش و پرورش شهرستان قم رابطه معنی‌داری وجود دارد که اهمال کاری (۱۷- درصد) در رتبه اول، مسئولیت پذیری (۱۲ درصد) در رتبه دوم می‌توانند مدل انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان را پیش‌بینی کنند. همچنین بین اهمال کاری معلمان با انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معکوس و معنی‌داری وجود دارد و بین مسئولیت‌پذیری معلمان با انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. بین مؤلفه‌های اهمال کاری معلمان (عوامل فردی، سازمانی و محیطی) با انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان رابطه معکوس و معنی‌داری وجود دارد همچنین بین مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری (وظیفه‌شناسی، احساس تعهد، سخت‌کوشی، جدیت، قابلیت اعتماد، رفتار مبتنی بر نظم و مقررات، منطق و احساس مسئولیت) با

انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. به‌طور کلی با افزایش مسئولیت‌پذیری معلمان، انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان بالا و با افزایش اهمال‌کاری معلمان، انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان پایین می‌آید.

فصل اول : کلیات اثر

مقدمه

انگیزش تحصیلی^۱ را می‌توان نیروی محرک و عامل جهت‌دهنده که انسان را به سمت جلو و پیشرفت تحصیلی وامی‌دارد و از لحاظ تحصیلی باعث فعال بودن آدمی می‌گردد تعریف کرد. مفهوم انگیزش برای روان‌شناسان و معلمان، مهم‌تر از هوش و استعداد است. زیرا تا دانش‌آموز برانگیخته نشود، نمی‌توان از هوش و استعداد او در یادگیری استفاده کرد. داشتن هوش بالا یا پایین به میزان زیادی در اختیار افراد نیست و نمی‌توان آن را تغییر داد، اما داشتن یا نداشتن علاقه و انگیزه به درس و مدرسه قابل تغییر است و از روش‌های زیادی می‌توان جهت بالابردن سطح علاقه و انگیزه دانش‌آموزان به درس، معلمان و مدرسه استفاده کرد (گلستانه، ۱۳۸۹: ۱۵). «انگیزش» عاملی است که رفتار مشخصی را تحریک و هدایت می‌کند و پاسخی است به این سؤال که اساس یادگیری علم چیست؟ روان‌شناسان برای انگیزش اهمیت بیشتری نسبت به هوش قائل می‌شوند. آنان انگیزش را حاصل عواملی مانند مشوق‌ها، نیازهای درونی، کنجکاوی، برانگیختگی و علت‌هایی می‌دانند که فرد برای رویدادها و نتایج اعمال می‌کند (موسوی نسب، ۱۳۸۸: ۵۴).

از سویی، هزاران سال است که اهمال‌کاری^۲ میلیون‌ها نفر را تحت تأثیر قرار داده و از مشکلات گریبان‌گیری است که تقریباً همیشه بر عملکرد انسان اثر سوء دارد. اهمال‌کاری

---

^۱ - Educational Motivation

^۲ - Negligence

به معنی مسامحه کردن، طفره رفتن و تعلل ورزیدن است که معنی تحت‌اللفظی آن به تعویق انداختن کارها به روز دیگر است (قدوسی نژاد، ۱۳۹۳: ۱۸).

امروزه این امر مسلم گشته است که مولد بودن، فعال بودن و به انجام رساندن تکالیف از نرم‌های بسیار ارزشمند هستند، درحالی که به تعویق انداختن کارها و اهمال کاری، تخطی مستقیم از هنجارهای مقبول انجام امور است. از اهمال کاری تعاریف متعددی به دست داده اند؛ استیونسون^۱ (۲۰۱۳) اهمال کاری را به تعویق یا به وقت دیگر انداختن تکالیف می‌داند. همچنین، مفهوم اهمال کاری در مطالعات علمی به روش جامع تری از تعریفی که در لغت‌نامه‌ها آمده است، مطرح شده است (ستایشی اظهاری، میرنسب و محبی، ۱۳۹۶: ۱۲۷).

اهمال کاری یک موضوع جالب بین رشته‌ای است که از امور مالی و سرمایه‌گذاری تا سلامتی را دربرمی‌گیرد. برخی اهمال کاری را به اشتباه، معادل تنبلی می‌دانند؛ درحالی که این دو با هم تفاوت دارند، زیرا در تنبلی، فرد میلی برای انجام کار ندارد، اما اهمال کاری به تأخیر انداختن و جایگزین کردن تکالیف فردی با انجام فعالیت‌های غیر ضروری دیگر است. اهمال کاری بر کارایی فردی تأثیر زیادی دارد. تعلل و اهمال کاری همیشه مسئله‌ساز نیست؛ اما در بیشتر موارد با ممانعت از پیشرفت و دسترسی نداشتن به اهداف، پیامدهای نامطلوب و جبران‌ناپذیری به همراه داشته است (خاکپور و قلی‌پور، ۱۳۹۶: ۱۱۴).

---

^۱ - Stevenson

این که چه عواملی در پیدایش اهمال کاری مؤثرند بایستی گفت که اهمال کاری از عوامل گوناگونی مانند اعتماد به نفس پایین، نداشتن طرح و برنامه‌ی کاری، عدم توانایی در مدیریت زمان، ترس از عدم موفقیت، احساس حقارت، مشکل در شروع کار، اضطراب و افسردگی تأثیر می‌پذیرد (قدوسی نژاد، ۱۳۹۳: ۱۹).

از سوی دیگر، مسئولیت‌پذیری^۱ یکی از پیامدهای رفتاری است که افراد با توجه به آن احساس می‌کنند در قبال تصمیمات خود مسئولیت دارند و یکی از متغیرهای مهمی است که بر تصمیم‌گیری به طور کلی و تصمیم‌گیری شغلی به طور خاص اثرگذار است. سرتو^۲ (۱۹۸۹) مسئولیت‌پذیری را یک الزام و تعهد درونی فرد برای انجام مطلوب همه‌ی فعالیت‌هایی که بر عهده‌ی او گذاشته شده است از جمله فعالیت‌هایی شغلی تعریف می‌کند (سمیعی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳).

ضرورت و اهمیت اثر

انگیزش اصلی‌ترین عنصر شخصیت انسان است. این خصیصه فعالیت‌های انسان را هدایت می‌کند و سبب می‌شود که فرد کم و بیش فعال باشد. بدون وجود میل برای موفقیت، دیگر توانایی‌ها و خصیصه‌های روانشناختی تأثیر آنچنانی روی عملکرد موفق افراد ندارند (علی-محمدی، سهرابی و صابری، ۱۳۹۶: ۱۳۰).

---

^۱ -Responsibility

^۲ -Cereto, S. C.

مسئله انگیزش در واقع نیروی محرکه انجام رفتار است، انگیزش تحصیلی از جمله عمده مفاهیمی است که نظر روانشناسان و مربیان را در مراکز آموزشی به خود جلب کرده است. زمانی که کودکان انگیزه‌ای برای یادگیری ندارند، یعنی مانعی در راه انگیزش طبیعی آنها وجود دارد، احساس می‌کنند که به خوبی نمی‌توانند وظایف مربوط به مدرسه را انجام دهند و در نتیجه تلاششان را متوقف می‌کنند، یا به اندازه‌ی کافی تلاش جدی از خود نشان نمی‌دهند (ابراهیمی قیری، ۱۳۹۲: ۱۳).

همچنین انگیزش تحصیلی موتور حرکت نظام آموزش و پرورش به سوی توسعه و پیشرفت محسوب می‌شود، تا زمانی که موتور ماشین روشن نشود نمی‌توان انتظار حرکت از اتومبیل داشت. فرض بر این بگیریم که موتور روشن شد و می‌خواهیم حرکت کنیم. حرکت بدون داشتن برنامه‌ی از قبیل پیش بینی شده و بدون قصد و هدف هیچ ثمره‌ی نخواهد داشت پس مرحله‌ی برای به حرکت در آوردن ماشین باید رعایت شود: ۱- روشن کردن ماشین ۲- کنترل ماشین ۳- حرکت به سوی هدف و مقصد معین رشد. نظام آموزش و پرورش هر کشور را می‌توان همانند ماشین در نظر گرفت. مسئولین امر چه مسئولین آموزش و چه والدین مؤلفند در دانش آموزان انگیزه حرکت ایجاد نمایند، به گونه‌ی که این انگیزه حرکت با برنامه ریزی قبلی صورت گرفته و دارای هدف و مسیر مشخصی باشد. تا زمانی که این مراحل طی نشده باشد نمی‌توان انتظار داشت که نظام آموزش و پرورش کشور به پیشرفت و توسعه نایل شود. یکی از ارکان اساسی نظام آموزش و پرورش هر کشوری دانش آموزان هستند، اگر این دانش آموزان از انگیزه کافی برای تحصیل برخوردار نباشند بعید

است که کشور بتواند از سرمایه گذاری‌های خود در بخش آموزش و پرورش بهره برداری مناسب بکند (رحمانی، ساکی، ۱۳۹۶: ۱۲۷).

هزاران سال است که تعلق به عنوان عقب انداختن کار امروز به فردا ایجاد مشکل نموده است با وجود این، تنها در سالهای اخیر به زمینه‌های ایجاد و چگونگی درمان آن توجه شده است. اهمال کاری در انجام به موقع کارها تخطی مستقیم از هنجارهای مقبول انجام امور می‌باشد. اگرچه همه‌ی انسان‌ها تا حدودی امور را به تأخیر انداخته و طفره می‌روند، ولی برخی از افراد این خصلت را شیوه‌ی زندگی خود ساخته‌اند. مقوله‌ی اهمال-کاری نقش بسیار مهمی در میزان کارآیی و اثربخشی و همچنین سلامت جسمی و روانی افراد دارد، ولی متأسفانه در سازمانها و مؤسسات ایرانی به‌ویژه آموزش و پرورش توجه کافی بدان مبذول نشده است (قدوسی نژاد، ۱۳۹۳: ۱۶).

از سویی، مسئولیت‌پذیری از جمله مفاهیم مهم در حوزه روانشناسی تربیتی است که در سال‌های اخیر توجه زیادی را به خود جلب کرده است (بادسار و قاسمی، ۱۳۹۵: ۱).

در واقع، یکی از مهمترین مؤلفه‌های سبک زندگی اسلامی موضوع مسئولیت‌پذیری در زندگی است. در واقع این مؤلفه است که به زندگی انسان رنگ و بوی الهی و دینی می‌دهد. قرآن و روایات معصومین(ع) انسان را در برابر خود، جامعه، خانواده، خویشان، همسایگان، مسلمانان، هموعان و طبیعت مسئول می‌داند (رسولی نژاد، شیبانی و محرمی، ۱۳۹۳: ۱۲۴).

خداوند در قرآن می‌فرماید: وَلَا تَزِرُوا وَاِزْرَهُ وَاِزْرَهُ اٰخِرٰی... هیچ گناهکاری بار گناه دیگری را بر دوش نمی‌کشد. در این آیه «وزر» به معنی سنگین است و در برخی از تفاسیر به معنای «گناه» و «مسئولیت» نیز آمده است. خداوند در این آیه ما را به این معنا رهنمون می‌نماید که بار سنگین مسئولیت را احدی جز خود انسان بر دوش نمی‌کشد و در روز رستاخیز هر کس مسئول پاسخگویی به اعمال خویش است. اهمیت توجه به اصل مسئولیت‌پذیری به حدی است که در انسان‌شناسی اسلامی این موضوع همواره مورد توجه قرار گرفته است (زرین جوی الوار و فیاض، ۱۳۹۶: ۳۸).

احساس مسئولیت به شخص اجازه می‌دهد که همزمان فعال باشد، برای کسب موفقیت تلاش نمایند، محیط درونی و بیرونی خود را کنترل نمایند، خود تنظیم باشد، خردورز باشد و در عین حال نسبت به دیگران احساس تعلق عاطفی داشته باشد (رسولی نژاد، شیبانی و محرمی، ۱۳۹۳: ۱۲۴).

به طور کلی، پیشرفت یک کشور در اولین مرحله به نظام آموزشی آن وابسته است. در نظام آموزشی موفق معلمان نقش بسیار مهمی دارند. بدون تردید معلمان از مهمترین متخصصان برای آینده‌ی جامعه به شمار می‌روند و بدون وجود آنها نظام آموزشی کارایی لازم را ندارد (علی محمدی، سهرابی و صابری، ۱۳۹۶: ۱۳۱).

برای این‌که آموزش و پرورش بتواند کارکردهای واقعی خود را که همان آموزش و تربیت افراد جامعه است، انجام دهد، لازم است به عناصر مهم و اساسی آن توجه داشته و با استفاده از منابع و امکانات و همچنین رفع موانع و مشکلات، سعی در بالا بردن کیفیت

کارکردهای آن نماید. موفقیت تغییرات پیش‌بینی‌شده توسط نظام تربیتی، در حدی تعیین‌کننده، به دانش و نگرش فعال و متعهدانه معلم بستگی دارد.

با توجه به مطالب مطرح شده و اهمیت موضوع، پژوهش حاضر به بررسی رابطه اهمال‌کاری و مسئولیت‌پذیری معلمان با انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان مدارس متوسطه ناحیه یک آموزش و پرورش شهرستان قم می‌پردازد.

فصل دوم : چارچوب نظری

در این فصل ابتدا به مفهوم انگیزه وانگیزش، انگیزش تحصیلی، انگیزش عمومی و اختصاصی، مولفه‌های انگیزش تحصیلی، عوامل موثر بر انگیزش تحصیلی، اهمیت و ضرورت انگیزش، نقش انگیزش در یادگیری، دلایل بی‌انگیزگی دانش‌آموزان، نظریه‌های انگیزش، اصول عمومی انگیزش، اهمال کاری شیوع و انواع آن و همچنین عوامل اهمال کاری، دیدگاه‌ها، و آثار اهمال کاری، اهمال کاری سازمانی، مسئولیت‌پذیری، ضرورت و ویژگی‌های و ابعاد مسئولیت‌پذیری، عوامل و وظایف معلم در برابر دانش‌آموزان و همچنین مسئولیت‌پذیری تعهد تعلق معلم به حرفه ذکر شده و در بخش پایانی این فصل پیشینه پژوهش، جمع‌بندی و مدل مفهومی انجام شده و در ارتباط با موضوع تحقیق مرور شده است.

مفهوم انگیزه و انگیزش

انگیزه وانگیزش غالبا به صورت مترادف به کار می‌رود. با این حال، می‌توان انگیزه را دقیق‌تر از انگیزش دانست، به این صورت که انگیزش را عامل کلی مولد رفتار اما انگیزه را علت اختصاصی یک رفتار خاص به حساب آورد (سیف، ۱۳۸۳: ۳۴۸).

انگیزه عاملی است که اساس رفتار آگاهانه افراد را تشکیل می‌دهد. فراهم آمدن مجموعه‌ای از شرایط و الزام‌های چندی موجب انگیزش فرد برای رسیدن به هدف می‌شود که آن مبنای شکل‌گیری و ایجاد انگیزه است. انگیزه عبارت از مجموعه‌ای از نیروها است که باعث می‌شود فرد به روش خاصی عمل کند. انگیزه‌ها علت فعالیت هدفمند و دلایل رفتار افراد هستند (مقدس فریمانی، ۱۳۹۶: ۱۰۶).